

Dapi cura datti insumma la Svizra?

1291: Uri, Sviz e Sylvania renoveschan – tenor la tradiziun l'entschatta d'avust sin il Rütli – il patg per defender commu-nablamain lur bains e dretgs cunter attatgas estras.

En ils decennis e tschientaners sequents adereschan, per part cunter lur veglia, era autras regiuns citadinas e ruralas a questa «Confederaziun».

La pussanza dals Confederads crescha. Per proteger lur libertads sa defendan els durant dus tschientaners cunter las attatgas da differents adversaris. Il **1499**, suenter la guerra svabaisa, daventan els facticamain independents da l'Imperi german.

L'aboliziun da la messa e l'introducziun da l'eucaristia l'onn **1525** a Turitg entras il refurmativ Zwingli, separa confessiunalmain la Svizra en lieus catolics e refurmad. Quels sa sviluppan consequentamain a moda differenta e sa cumbattan adina puspè.

Las parolas «libertad, egualitad, fraternitad» da la Revoluziun franzosa dal 1789 sa derasan era en Svizra e chaschunan en differents lieus inquietezas e revolts.

L'armada franzosa sut Napoleun Bonaparte conquista l'onn **1798** la Svizra. La veglia Confederaziun fa plaz a la Republica helvetica cun ina constituiun unitara centralistica, dictada dals Franzos.

Il **1803** sa constitueschan las anteriuras regiuns subditas a novs chantuns cun dretgs eguals.

Suenter la sconfitta da la Frantscha cunter las pussanzas monarchicas da l'Europa, sa restaurescha la Confederaziun il **1815**: ella sa furma danovamain sco stadi federativ nunliant, ed en ses chantuns regia la classa aristocratica sco avant la revoluziun dal **1798**.

En il temp da l'uschenumnada regeneraziun suenter il **1830** introduceschan, sut il squitsch dal svilup economic, var la mesadad dals chantuns constituiuns liberalas che garanteschan a la populaziun libertads economicas e politicas. Ils onns sequents datti adina puspè conflicts tranter ils chantuns liberals ed ils conservativs.

Las dispitas tranter ils chantuns refurmad liberals ed ils catolics mainan l'onn **1847** a la Guerra dal Sonderbund: suenter ina curta campagna da las truppas federalas, capituleschan ils catolics che avevan fundà ina lia separatistica.

1848: noss stadi federal modern vegn fundà. Grazia a sia constituiun centralisescha ed unifitgescha el numerus secturs ch'eran pli baud en la cumpetenza dals chantuns, surtut il militar ed ils dazis, las mesiras e las paisas, la posta e la munaida. La Svizra daventa in territori unitar che promova il svilup economic.

Il dretg da votar introducì il 1848 – da quel temp exclusivamain per ils umens – na basta betg a la gronda part da la populaziun: quella vul cuntanscher dretgs dal pievel tenor il princip da la democrazia directa. Cun la revisiun da la Constituziun federala l'onn **1874** obtegnan ils Svizzers il dretg da referendum, ed il **1891** vegn introducì il dretg a l'iniziativa dal pievel.

Vers la fin dal 19avel tschientaner s'organiseschan las differentas partidas politicas: l'onn **1888** vegn fundada la partida socialdemocratica, il **1894** quella dals liberals sco era la partida cristianconservativa svizra, la PCD dad oz.

La Svizra n'è betg pertutgada da l'Empri-ma Guerra mundiala tranter il 1914 ed il 1918, ma las nauschas cundiziuns da viver d'ina gronda part da la populaziun mainan il **1919** ad ina chauma generala. La plipart da sias pretensiuns – sco l'emna da lavur da 48 uras e l'introducziun d'ina assicuranza per la vegliadetgna – vegnan sbittadas. Ma il medem onn vegn elegì il Cussegl naziunal per l'emprima giada tenor il sistem da proporz e represchenta uschia era la classa dals lavurers. Quai è la fin da la supremazia liberala.

Il **1920** aderescha la Svizra a la Societad da las Naziuns, fundada l'onn precedent. Ella sa resalva però il dretg da mantegnair strictamain sia neutralitad e da betg stuar participar ad acziuns militaras.

La crisa economica mundiala dal 1929 maina ad ina gronda dischoccupaziun ed il **1936** a la svalitaziun dal franc svizzer.

La cunvegna en l'industria da maschinas e da metal da l'onn **1937** per mantegnair la pasch da lavur, la reconuschientscha dal rumantsch sco quarta lingua naziunala il **1938**, la construcziun d'in sistem da fortificaziun – l'uschenumnà reduit – en las Alps il **1940** e l'entrada dals socialdemocrats en il Cussegl federal l'onn **1943** rinforzan la coesiun naziunala en in temp difficil. En consequenza reusseschi a la Svizra era da betg vegnir involvida en la Segunda Guerra mundiala dal 1939 fin il 1945.

L'onn **1947** vegn introducida l'AVS, l'Assicuranza federala per vegls e survivents.

1948: l'Organisaziun da las Naziuns unidas (ONU) vegn fundada. Cumbain che la Svizra è daventada avant var 25 onns commembra da la Societad da las Naziuns,

sa decida ella, per motivs da la neutralitad, da betg entrar en l'ONU.

Cun l'elecziun d'in segund socialdemocrat l'onn **1959**, sa cumpona il Cussegl federal per l'emprima giada pli u main tenor la forza electorala da las partidas. L'uschenumnada furmla magica per ina represchentanza equilibrada dals pli impurtants moviments politics en la Regenza federala è naschida.

Suenter pliras emprovas en ils decennis precedents approveschan il pievel ed ils chantuns il **1971** il dretg da votar e d'eleger da las dunnas sin plaun federal – cun 621 403 vuschs cunter 325 596 vuschs. En singuls chantuns han las dunnas gia dapi plirs onns ils medems dretgs politics sco ils umens.

L'onn **1978**, suenter ina retscha da votaziuns dal pievel en il chantun da Berna, surtut en ses districts francofons, sco finalmain era sin plaun federal, sa separan trais districts dal chantun da Berna e furman il chantun Giura, damai il 26avel chantun da la Svizra.

Cun l'elecziun da la liberala Elisabeth Kopp sco cussegliera federala il **1984**, surpiglia en Svizra per l'emprima giada ina dunna questa funcziun.

Las votantas ed ils votants svizzers refuschan il **1989** l'iniziativa dal pievel «Per ina Svizra senza armada».

1992: il pievel svizzer s'exprima cunter in'adesiun al Spazi economic europeic (SEE).

L'onn **1998** acceptan il pievel ed ils chantuns la revisiun totala da la Constituziun federala che entra en vigur il **1999**.

Suenter esser s'engaschada, per part gia dapi decennis, en numerusas organisaziuns affiliadas da l'ONU, daventa la Svizra l'onn **2002** commembra a dretg cumplain da las Naziuns unidas.

Il medem onn entran en vigur las emprimas Cunvegns bilaterals cun l'Uniu europeica.

Il december **2003** na vegn per l'emprima giada betg reelegi in commember dal Cussegl federal: la cussegliera federala Ruth Metzler da la PCD sto ceder sia sedia a Christoph Blocher, in represchentant da la PPS.

Quatter onns pli tard tutga la medema sort Christoph Blocher: en la sessiun d'enviern da l'onn **2007** elegia l'Assamblea federala empè dad el sia collega da partida Eveline Widmer-Schlumpf en il Cussegl federal.

Il monument dals trais Confederads en la halla d'entrada da la Chasa federala. Da sanestra a dretga: Walter Fürst, Werner Stauffacher ed Arnold von Melchthal cun il patg federal dal 1291.

